

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: W.A. Bongers, socioloog en socialist
Wijne, J.S.

Citation

Wijne, J. S. (1988). Boekbespreking van: W.A. Bongers, socioloog en socialist. *Acta Politica*, 23: 1988(2), 249-251. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449669>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449669>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

bijdragen (staatsdeelnemingen en met name investeringen van openbare nutsbedrijven) zeer nauw bij de naoorlogse industrialisatie betrokken is geweest. Doelgericht was het overheidsbeleid ter verhoging van de kwaliteit van de arbeid door verbetering van het technisch onderwijs. Zeer gericht ook was het beleid voor de totstandkoming van industriële investeringen in regionale probleemgebieden en ter verhoging van de produktiviteit. Bij dit laatste beperkt de uiteenzetting zich voornamelijk tot het werk van de Contactgroep Opvoering Produktiviteit (COP) in algemene zin. De relatie met het industrialisatiebeleid wordt niet specifiek belicht. Waarom niet de bijdragen die de afzonderlijke – thans slechts opgesomde – industriële produktiviteitscentra hebben geleverd, nader onderzocht? Aanvullend onderzoek kan hierop beslist meer licht werpen.

De auteur gaat voorbij aan de relatie tussen exportpolitiek en industrialisatie. Dit is betwistbaar. Industrialisatie was immers vooral gericht op vergroting van de export. Het verband tussen de groei van de industriële produktie en de uitvoer wordt node gemist. Handels- en exportbeleid hangen uiteraard, zoals de auteur beweert, nauw samen met de internationale ontwikkelingen. Maar dat hierbij voor Nederland in de naoorlogse periode het industrialisatiemotief nauwelijks een relevante factor is, is discutabel.

Ook ontbreekt een vergelijkende analyse van de acht in deze periode gepubliceerde industrialisatienota's waarin het overheidsbeleid wordt uitgestippeld. Een totaal overzicht van het gevoerde kabinetsbeleid, van de taakstellingen en realisatie hiervan blijft zodoende achterwege.

Aan de voorgaande kanttekeningen moet niet te zwaar worden getild. Dercksen heeft een belangwekkende studie geschreven en zich op deze wijze een eigen plaats veroverd in de aanzwellende literatuur over de naoorlogse sociaal-economische politiek, al is dat niet te danken aan de in de ondertitel van dit boek gesuggereerde sociologische, maar aan de sociaal-economische historische benadering die beleidsdoelinden aan beleidsuitkomsten relateert. De specifiek sociologische benadering, waarvan in dit boek de vervlechting tussen 'staat' en 'industrie' het object vormt, komt niet goed uit de verf. Tegen het einde van het proefschrift wordt de lezer onthaald op de theorie van het neocorporatisme, waarmee 'de talrijke bestuurlijke en financiële vervlechtingen van staat en industrie' verklaard moeten worden. Deze benadering kan eerder beschouwd worden als een toegift die tot verder onderzoek dient aan te sporen, dan als een bijdrage die meer inzicht in de industrialisatiepolitieke machtsverhoudingen biedt. Dat vereist ongetwijfeld dieper graafwerk, waarvoor de tijd (misschien) nog niet rijp is.

Als er ten slotte nog een les 'ter lering' zou kunnen worden getrokken dan zijn het de woorden die minister Van den Brink in zijn eerste industrialisatienota schreef, namelijk dat 'onder alle omstandigheden de rechtstreekse initiatieven van de Staat tot een relatief gering aantal grote projecten dienen te worden beperkt, al was het slechts omdat Overheidsorganen in het algemeen niet geschikt zijn om zich op vruchtbare wijze in te laten met de details van de leiding van een groot aantal middelgrote en kleinere bedrijven'. Deze terughoudendheid van de overheid zal voor menig hedendaags beleidsmaker herkenbaar zijn.

J.H.J. van den Heuvel en J.G.S.J. van Maarseveen

Bart van Heerikhuizen, **W.A. Bongers, socioloog en socialist**, Wolters-Noordhoff/Forsten, Groningen 1987.

Ondanks het feit dat er in ons land zelfs een handleiding is voor het schrijven van een biografie, die van de historicus Jan Romein, en er een flink aantal biografieën is verschenen of biografische schetsen, als die van het echtpaar Romein-Verschoor in *Erflaters van onze beschaving*, is er het hardnekkige cliché dat de geschiedschrijving in ons land zo weinig biografieën kent. Nu is het schrijven van een biografie geen eenvoudig karwei. Schrijvers van biografieën dienen er voor te zorgen een spannend levensverhaal te schrijven, dat echter niet zo meeslepend mag zijn dat de lezers te weinig kans krijgen om kennis en inzicht te verwerven betreffende de rol die de beschrevenen in hun tijd hebben gespeeld en de betekenis die ze daarbij hebben gehad. Er moet een subtiel evenwicht tot stand komen tussen de verbeeldingskracht van de schrijvers en hun wetenschappelijke kwaliteiten. En dat is geen geringe opdracht.

Het is jammer te moeten vaststellen dat Van Heerikhuizen die opdracht niet heeft vervuld. De oorzaak daarvan is niet dat de schrijver te hoog gegrepen zou hebben. Hij heeft eenvoudigweg niét naar het hierboven aangeduide evenwicht gegrepen. Eerlijkheidshalve moet daarbij worden opgemerkt, dat de schrijver dit enigszins verantwoordt in zijn 'Ten geleide'. Daarin zegt hij in zijn boek de dissertatie van Bongers centraal te hebben gesteld: 'Ik heb gekozen voor een drieluik waarbij, net als in geschilderde triptieken, het middendeel het belangrijkste is: daar wordt het hoofdwerk van Bongers vanuit verschillende gezichtspunten getoond'. En daar is Van Heerikhuizen uitstekend in geslaagd. Aan een niet-vakgenoot weet hij goed duidelijk te maken welke betekenis Bongers proefschrift 'Criminalité et conditions économiques' had en nog heeft in het nog steeds onbeëindigde 'nature-or-nurture' debat over de oorzaken van crimineel gedrag en criminaliteit in het algemeen.

Even kwam ik bij het lezen van dit middenstuk tot de gedachte dat Van Heerikhuizen zijn boek tot dit middenstuk had moeten beperken en dit slechts vergezeld had moeten doen gaan van een korte biografische schets. Maar dan zou het boek toch niet af zijn geweest. Bongers was namelijk een overtuigd aanhanger van wat toen het wetenschappelijk socialisme werd genoemd. Dat hij in de sociaal-democratie in ons land in de jaren twintig en dertig een belangrijke rol speelde, had in de biografische schets ondergebracht kunnen worden. Terecht heeft de schrijver daarom de nodige aandacht aan dat wetenschappelijk socialisme geschonken. Maar jammer genoeg niet voldoende en daarom wordt het spanningsveld tussen de wetenschappelijke socialist en de wetenschapsbeoefenaar niet goed voelbaar. Van Heerikhuizen toont wel zijn teleurstelling dat Bongers in zijn proefschrift zijn keuze in het nature-or-nurture debat voor nurture zo makkelijk afsluit met een lofzang voor de socialistische maatschappij, waar tal van oorzaken van crimineel gedrag zullen ontbreken. Maar hij had zijn teleurstelling nog meer kunnen toelichten door Bongers opvattingen over de werkwijze van de democratie zoals die in diens *Pro-*

blemen der democratie worden verwoord, er bij te betrekken. Uit de aard der zaak brengt de schrijver dit boek van Bongers ter sprake, maar hij verbindt het niet met Bongers proefschrift terwijl hij wel met zoveel woorden zegt, dat Bongers in feite in zijn latere publikaties niet van zijn opvattingen in dat proefschrift is afgeweken.

In *Problemen der democratie* is in principe niet veel te merken van Bongers democratische opvattingen. Het is een lang pleidooi voor een meritocratie waarin een intellectuele elite voorbestemd is tot heersen. Bongers kiest dan voor het recht en de plicht van de van nature begaafden leiding te geven aan de samenleving. Opnieuw, Van Heerikhuizen vermeldt dit wel, maar plaatst het niet in het kader van het nature-or-nurture debat over criminaliteitsoorzaken.

Zoals reeds gezegd: Van Heerikhuizen had kunnen volstaan met een korte biografische schets van Bongers. Hij werd geboren in 1876 in een Amsterdams kleinburgerlijk gezin. De stijging op de maatschappelijke ladder van Bongers vader was voor het tiende kind al zo ver gekomen, dat de jonge Willem aan de universiteit kon studeren. Na zijn rechtenstudie ging hij op het assurantie kantoor van zijn vader werken. In 1905 promoveerde hij. Als student was hij al lid geworden van de SDAP en roerde zich stevig met zijn socialistische opvattingen in het studentenleven. Van 1916 tot 1938 was Bongers redacteur-secretaris van *De Socialistische Gids*, het wetenschappelijk tijdschrift van de SDAP. In 1922 gaat hij in Amsterdam de eerste Nederlandse leerstoel voor sociologie (en criminologie) bezetten. Op 14 mei 1940, de dag van de capitulatie pleegde Bongers zelfmoord. Al eerder had hij min of meer verhuld gezegd dat hij dit zou doen als een Duitse bezetting kwam.

Over de biografische aantekeningen van Van Heerikhuizen kan men zeggen, dat ze zowel te veel, als te weinig zijn, en daarmee niet voldoende. Zo geeft Van Heerikhuizen wel enige beschrijving van het gezin waarin Bongers opgroeide, maar men leest niet wat dit tot begrip voor de volwassen Bongers kan bijdragen. Bongers hoorde niet van oorsprong tot een maatschappelijke elite en daarom komt de vraag op of dit van invloed is geweest op zijn latere opvattingen over de plaats van de elite in de samenleving. Het zou ook verhelderend zijn geweest voor een socioloog als Van Heerikhuizen als hij aandacht had besteed aan die sociale groepering die door de toenemende welvaart in ons land rond de eeuwwisseling tot een belangrijke middengroep werd.

Wanneer Van Heerikhuizen schrijft: 'Wel besteed ik enige aandacht aan zijn voornaamste polemieken, die vooral interessant zijn voor wie meer wil weten over Bongers plaats in de geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie. Maar omdat ik me op een ander aspect van Bongers werk concentreer en ook omdat deze publikaties al eerder zijn onderzocht, zal ik ze hier slechts globaal behandelen', dan is dat zo tweeslachtig, dat de gebreken wel moesten ontstaan. Daarentegen mogen deze opmerkingen niet als verontschuldiging gebruikt worden voor die gebreken, hoewel ze dat wel in zich hebben. 'Enige aandacht' en 'globaal' zijn immers ruime begrippen. Hoort de vermelding dat Bongers in 1916 redacteur-secretaris van *De Socialistische Gids* werd nu tot 'enige aandacht' of tot 'globaal'? In ieder geval roept die benoeming van de toenmalige zakenman Bongers heel wat vra-

gen op. In 1916 waren er namelijk grote spanningen in de SDAP. Troelstra had wel in 1914 voor de nationale eenheid gekozen en daarmee de socialistische internationale als idee naar de achtergrond geschoven, maar daar had men binnen de partij nog in 1916 grote moeilijkheden mee. Van Heerikhuizen had het daarom niet bij die vermelding mogen laten.

Van Heerikhuizen geeft wel aan dat er enige politieke beroering was bij de hoogleraarbenoeming van Bongers, maar dan ontbreekt een analyse van de plaats die Bongers in de Amsterdamse SDAP innam. De rol van de SDAP-fractie in de Amsterdamse gemeenteraad is bij benoemingen aan de gemeentelijke universiteit altijd heel belangrijk geweest.

Bongers werd volgens Van Heerikhuizen in de jaren dertig lid van het 'Comité van Waakzaamheid'. Dat is heel opmerkelijk en roept daarom weer vragen op. Dit Comité was een Nederlandse navolging van een Frans comité dat tegen de fascistische dreiging was opgericht door linkse intellectuelen en stond onder communistische invloed. De SDAP had praktisch haar leden verboden vanwege die communistische invloed aan het Nederlandse Comité van Waakzaamheid medewerking te verlenen. De SDAP steunde de zowel antifascistische, als anticommunistische beweging 'Eenheid door Democratie'. Van Heerikhuizen's mededeling is dan ook een volstrekt onbegrijpelijke.

Het proefschrift van Bart van Heerikhuizen roept heel wat vragen op. Dat zou op zichzelf geen probleem zijn, in tegendeel, omdat dit de voortgang van het wetenschappelijk onderzoek zou kunnen bevorderen, ware het niet dat Van Heerikhuizen zelf al heel wat van deze vragen had kunnen beantwoorden.

Joh. S. Wijne

W.J. van Noort, L.W. Huberts en L. Rademaker, **Protest en pressie: een systematische analyse van collectieve actie**, Van Gorcum, Assen/Maastricht 1987.

Protest en pressie is een produkt van drie Leidse sociologen die zich bezighouden met onderzoek naar de invloed van particuliere organisaties op politieke besluitvorming.

De doelstelling van het boek is, zo blijkt uit het voorwoord van prof. Abma, het bieden van een groot aantal duidelijke definities, indelingen en mogelijke benaderingen van collectieve actie. De auteurs streven ordening na, van enerzijds 'het ogenschijnlijk zo chaotisch geheel van acties en actoren', en anderzijds 'de sterk uiteenlopende terminologieën, typologieën en theoretische benaderingen' (p. ix).

Het boek bestaat uit zeven hoofdstukken, waarvoor telkens één auteur verantwoordelijkheid draagt. De eerste drie hoofdstukken kunnen worden beschouwd als een theoretische en historische inleiding op het onderwerp. Achtereenvolgens wordt een analytisch kader gepresenteerd (hst. 1), wordt een beschrijving gegeven van een aantal protestbewegingen in Nederland (hst. 1 en 2), en worden verschillende theoretische tradities in de analyse van collectieve actie besproken (hst. 3). Hierbij